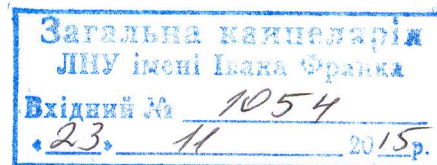

ВІДГУК
офіційного опонента Петрів Оксани Василівни
на дисертацію Ференц Оксани Іванівни
«Поняття Іншого в сучасній філософській рефлексії»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук
за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

Наукове дослідження присвячено цікавій та актуальній темі. Сучасні цивілізаційні трансформації у різних сферах культури, тенденції глобалізації та водночас перманентні етнічні непорозуміння та конфлікти, пріоритет віртуального спілкування над особистісною комунікацією виявляють потребу рефлексії над проблемою Іншого задля пошуку шляхів діалогу з Іншим. Як зазначає авторка, «глобалізаційні процеси, долаючи національні і культурні кордони, зумовлюють зростання мобільності людини в сучасному світі, уможлиблюють різноманітні форми міграції і, як наслідок, породжують небезпеки і ризики не тільки локального, але й глобального масштабу, концептуалізуючи тему Іншого як одну з найвагоміших у соціальних дослідженнях сьогодення» (автореферат, С. 1).

Дисертантка зазначає, що «динаміка суспільно-політичних і культурних перетворень, породжуючи ціннісний плюралізм як характерну рису сучасного суспільного життя, зумовлює, з одного боку, потребу постійного перевизначення статусу Іншого в його публічному вияві, а з другого – переосмислення принципу толерантності щодо нього» (автореферат, С. 1). У цьому зв'язку осмислення проблеми Іншого має велике значення в українському суспільстві, яке перебуває у пошуку шляхів досягнення національного порозуміння і примирення (автореферат, С. 1).

Особливо цінним є те, що об'єктом дослідження дисертації є специфіка міжособової взаємодії в умовах мультикультурних суспільств та глобалізованого світу.

Заслуговує уваги визначення практичного значення наукового дослідження: «Запропонований аналіз багатоаспектності модусів функціонування Іншого дає змогу визначити роль Іншого в різних сферах суспільного життя, запобігаючи практикам його усунення, натомість орієнтуючи на формування засад громадянської солідарності» (автореферат, С. 4).

Формулюючи вихідні засади свого дослідження, авторка зазначає, що проблему Іншого аналізують у діалогічній філософії, екзистенціалізмі, феноменології, герменевтиці, постмодерній філософії, а також поняття Іншого вивчають у міждисциплінарних гуманітарних дослідженнях. Дисертантка здійснює глибокий аналіз вітчизняних та зарубіжних джерел, присвячених вивченню проблеми Іншого. Зокрема поняття Іншого розглянуто на основі екзистенціально-феноменологічної (Е. Гусерль, Ж.-П. Сартр, Г. Марсель, К. Ясперс), діалогічної (М. Бахтін, Ф. Ебнер, М. Бубер, Ф. Розенцвейг, Е. Левінас, Ю. Тішнер), комунікативної (Ю. Габермас), герменевтичної (Г.-Г. Гадамер, П. Рікер), постструктуралістської (Ж. Деріда) традицій. Теоретичні висновки в роботах вказаних дослідників формують ту загальну методологічну та джерельну платформу, яка сприяє дослідженню проблеми Іншого у соціальному, політичному, етичному, культурно-антропологічному та гендерному аспектах.

Дисертація має ґрунтовний характер в бібліографічному аспекті. Авторка використала 249 наукових джерел. Оксана Ференц скрупульозно аналізує наукові праці, що свідчить про глибоке володіння матеріалом, наявність широких та змістовних знань з філософії, соціальної філософії, історії філософії, високий рівень її фахової підготовки.

Дисертаційне дослідження здійснено у контексті науково-дослідної роботи кафедри філософії філософського факультету Львівського національного університету імені Івана Франка «Трансформація парадигм

мислення і концепцій знання у сучасній філософії під впливом нових викликів», «Парадигми сучасного мислення: особливості концепцій та напрямків у загальній, соціальній та прикладній філософії» і «Еволюція філософських парадигм мислення у контексті глобалізаційних викликів».

У вступі дисертації сформульовано мету наукової роботи, завдання, визначено об'єкт і предмет дослідження, обґрунтовано теоретичне і практичне значення отриманих результатів. Розкрито зв'язок роботи із науковими програмами та темами. Чітко подана наукова новизна і теоретичні положення, що виносяться на захист. Результати дисертаційного дослідження були апробовані упродовж 2007 – 2013 рр. на науково-практичних конференціях, зокрема на міжнародних. Основні положення наукової роботи викладені у тринадцяти наукових публікаціях, чотири з яких – у фахових виданнях України, одна стаття – у закордонному виданні.

Текст дисертаційного дослідження викладено в логічній послідовності, згідно з усталеними вимогами щодо викладу наукового матеріалу. Усі положення, які виносяться авторкою на захист, є достатньою мірою обґрунтованими, містять в собі елементи наукової новизни і мають значний інтерес для сучасних теоретичних розвідок в галузі соціальної філософії та філософії історії. Дисертація складається з трьох розділів, які містять підрозділи. Кожний розділ дисертаційного дослідження завершують ґрунтовні висновки, що дозволяє скласти цілісне уявлення про роботу, а також надає завершений характер кожному з розділів дисертації.

У першому розділі дисертаційного дослідження «Теоретико-методологічні засади дослідження і ступінь опрацювання проблеми» здійснено аналіз вітчизняних та зарубіжних джерел, присвячених вивченню проблеми Іншого. Визначено концептуально-методологічні підходи дисертаційного дослідження. Виокремлено найвагоміші ідеї та

аспекти, які є важливими для комплексного аналізу проблеми Іншого: екзистенціалістську ідею людини як проекту самоздійснення; герменевтичну настанову пошуку спільної основи для комунікації і творення спільної мови порозуміння між Я та Іншим; постструктуралістську орієнтацію на подолання опозиції Я/Інший через аналіз відмінностей поза системою бінарних опозицій; діалогічні положення про взаємність впливів Я та Іншого та рівноправність Іншого та Я як суб'єктів взаємодії.

Дисертант зазначає, що в сучасному світі маркером ідентифікації людини як Іншої чи Чужої є не тільки її расова, релігійна чи національно-культурна належність, але й вибір системи цінностей, які сповідує особа, тобто аксіологічний аспект. Привертає увагу розгляд автором дослідження феномену маргінальності в аспекті соціальних змін, соціальної мобільності, прогресу, акцентуючи на гаслі постсучасного світу, як його формулює З. Бауман: «усучаснюєшся або зникаєш». Дисертанткою визначено чинники, які зумовлюють маргіналізацію особи, констатовано, що маргіналом стає особа, яка випадає з будь-яких форм соціальних, політичних, культурних зв'язків.

У другому розділі дисертаційного дослідження «Особливості взаємозв'язку понять Іншого та ідентичності» досліджено проблему формування ідентичності особи через аналіз впливу на неї Іншого.

Дисертантка зазначає, що для самоздійснення особи, для творення ідентичності «того-хто-є-собою» необхідною умовою є Інший, який визначається на кількох рівнях взаємодії: 1) Інший, з яким Я перебуває в діалозі та в міжособовій комунікативній взаємодії; 2) як Узагальнений Інший значущої спільноти, у межах якої особа визначає для себе, що є для неї благом; 3) на рівні суспільної взаємодії індивідів стосовно визнання свободи Іншого та його гідності, що перебуває в основі формування громадянської ідентичності. Підкреслено, що Інший є необхідною умовою

для людини у вияві її багатогранності як «людини здатної», щоб ставати «тим-хто-є-собою». А негативний вплив на формування ідентичності особи Інший чинить тоді, коли свідомо чи несвідомо зазіхає на свободу і права, таким чином руйнує її самооцінку, людську гідність, визнання.

Особливо варто відзначити висновок авторки дослідження, в якому дисертантка стверджує, що «самість «того-хто-є-собою» формується завдяки здатності відповідати за себе у всіх своїх виявах як людини діяльної і завдяки свідченню про себе у взаєминах з Іншим. Одностороння відповідальність Я за Іншого засвідчує не тільки пасивність Я, покликаного Іншим, а й позбавляє Іншого можливості діяти самостійно, бути суб'єктом дії, а отже, змоги бути самим собою» (автореферат, С.9).

У третьому розділі дисертаційного дослідження «Інший у глобалізованому світі» проаналізовано аспект функціонування Іншого в публічному і приватному просторі, можливості та механізми здобуття ним визнання, а також особливості вияву толерантності щодо нього в мультикультурних суспільствах.

Аналізуючи концепцію публічної сфери Г.Арендт, авторка дослідження зазначає, що саме присутність Інших стимулює людину прагнути досягнути досконалості, гарантує широкий спектр бачення і різноманітність перспектив; визначає особливості функціонування простору міжособової взаємодії у сучасних суспільствах: особи часто розглядають свою участь у публічній сфері крізь призму пріоритетності приватного життя.

З'ясовуючи особливості реалізації принципу толерантності щодо Іншого в мультикультурних суспільствах, авторкою дослідження виявлено складність застосування цього принципу в ситуації значної плюралізації мультикультурних суспільств і прагнення зберегти громадянську єдність. Дисертанткою окреслено умови реалізації принципу толерантності на підставі взаємного визнання всіх громадян: це взаємне сприйняття та

повага цінностей один одного. «Акцентовано, що взаємна толерантність всіх членів суспільства сприяє формуванню громадянської солідарності» (автореферат, С. 11).

Дисертантка обґрунтовано стверджує, що толерантність не означає прийняття і схвалення постулатів, які руйнують автентичність особи, відмову від культурних, національних і релігійних цінностей особи; натомість передбачає відмову від насилля і ненависті щодо осіб з інакшими поглядами та цінностями, які інша особа не готова прийняти.

Висновки дисертації відповідають поставленим науковим завданням та тексту дисертаційного дослідження.

Однак, як і будь-яка новаторська самостійна робота, дисертація Оксани Ференц має окремі недоліки. У цьому зв'язку виникають такі запитання:

1. Визначаючи наукову новизну дослідження авторка зазначає, що розуміння Іншого як гостя актуалізує почуття відповідальності за навколишній світ, даючи змогу переоцінити переваги своєї належності до нього, а також ризики його втрати (автореферат, С.3). Цікаво було б дізнатися детальніше, яким чином у цій ситуації актуалізується почуття відповідальності за навколишній світ.

2. Аналізуючи різні виміри публічного та приватного простору у підрозділі 3.1. «Топос Іншого: між приватним і публічним», дисертантка стверджує, що найсуттєвішими є політичний і гендерний аспекти. Акцентовано на гендерній асиметрії в різних сферах публічного життя: у кадровій політиці (чоловіки обіймають ключові керівні посади, а за жінками закріплюють певні «жіночі» професії), який впливає на різницю в оплаті праці чоловіків і жінок; відсутність гендерного паритету в законодавчій і виконавчій владі; поділ спеціальностей на «чоловічі» і «жіночі» у вищій школі тощо. У цьому контексті доцільно було б проаналізувати працю «Друга стаття» С. де Бовуар, яка вказує шляхи

подолання гендерної нерівності. Хотілося б почути, як вважає дисертантка, чи можлива, і за яких умов, гендерна рівність у різних сферах суспільного життя?

3. У підрозділі 3.2. «Потреба Іншого у визнанні: рівні та способи здобуття» дисертанткою виявлено проблемність визнання Іншого, якщо він вибудовує власну ідентичність суто на своїй культурно-етнічній, расовій, релігійній, статевій чи будь-якій іншій формі належності. Оскільки зворотний бік цієї боротьби – те, що групи, які борються за визнання, не визнають одні одних, тому у публічній сфері спостерігаємо не «вихід до Іншого», а «відторгнення Іншого». Хотілося б почути відповідь на питання: на яких засадах слід вибудовувати власну ідентичність?

Звісно, висловлені зауваження і побажання не зменшують цілком позитивну оцінку дисертаційного дослідження. Адже сам факт їх появи засвідчує не певні недосконалості роботи, які є в будь-якому дослідженні, а виключно надзвичайну цікавість, змістовність та актуальність теми, яку розглядає у своїй роботі О. Ференц. Авторка показала себе зрілим і самостійним дослідником. Результати дослідження широко апробовані в наукових фахових виданнях й на наукових конференціях, що дозволяє зробити висновок про значний досвід авторки у публічному викладі власних думок, основних положень свого наукового дослідження.

Автореферат відображає основний зміст і висновки дисертаційного дослідження. Всі положення автореферату адекватно відображають зміст роботи та відповідають основним положенням, що розробляються в дисертації.

Подана до захисту дисертація Оксани Іванівни Ференц «Поняття Іншого в сучасній філософській рефлексії» виконана на високому теоретичному і методологічному рівнях, відповідає пунктам 11, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету

міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а дисертантка заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії.

Кандидат філософських наук,
доцент кафедри культурології та мистецької освіти
Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка

О.В. Петрів

19.11.2015 р.

